

Obsah

Předmluva	5
I. blok: Úvod	11
kap. 1 Co vás čeká?	15
kap. 2 Prozodické rysy obecně	23
kap. 3 Čínské tóny	33
kap. 4 Hlásková stavba čínské slabiky	49
kap. 5 Prozodická transkripce	59
II. blok: Přízvuk	67
kap. 6 Přízvuk a nepřívuk obecně	69
kap. 7 Přízvuk a nepřívuk v čínštině	79
kap. 8 Jak na čínský přízvuk technicky	95
kap. 9 Co má být přízvučné a co ne	131
III. blok: Přízvuk na rovině slov	143
kap. 10 Čínská pomocná slova	145
kap. 11 Čínská otázková slova	175
kap. 12 Slovní přízvuk (?) v čínštině	191
kap. 13 Mezi slovem a souslovím	203
IV. blok: Členění řeči	215
kap. 14 Výpovědní úseky (frázování)	217
kap. 15 Mluvní taktý	233
kap. 16 Prozodická hierarchie	247
V. blok: Větná intonace	251
kap. 17 Větná intonace obecně	253
kap. 18 Větná intonace v čínštině	273
VI. blok: Co chceme sdělit, jak a komu	297
kap. 19 Významová stavba výpovědi	299
kap. 20 Mimojazykové prozodické rysy, pragmatika	313
kap. 21 Formulaické výrazy	333
Přílohy	343
Mluvidla	345
Mezinárodní fonetická abeceda (IPA)	346
Přehled příkladových vět (YD)	348
Literatura	352
Rejstřík	355

Předmluva autorky

Pokud jste vzali do ruky tuto knihu, zřejmě znáte čínskou předložku *dào* 到 „k, do“. Má čtvrtý tón a její finála je tvořena dvojhláskou. V souvislé řeči se však málokdy vyslovuje tímto způsobem. Čtvrtý tón bývá oslabený nebo úplně vytracený, dvojhláska artikulačně nedotažená, celá slabika kratičká. To ovšem není zase až tak překvapivé. Není totiž specialitou čínštiny, že slova v souvislé řeči nabývají zvukové podoby odlišné od jejich výslovnosti v izolaci. Příčin je mnoho: přízvučnost či nepřízvučnost slova, důraz, vliv větné intonace, řečového tempa, mluvního stylu atd. Jak jsem ukázala na předložce *dào*, v čínštině může například dojít k výrazně zkrácenému trvání slabiky, změně průběhu tónu až k jeho úplnému vytracení i ke změnám hláskové stavby slabiky (někdy až drastickým). V běžném pojetí výuky čínštiny bohužel na výklad, natož procvičení jevů souvislé řeči obvykle nebývá dost prostoru. Navíc k danému tématu nejsou k dispozici učební materiály – u nás s výjimkou publikací **prof. Oldřicha Švarného** (1920–2011), který byl průkopníkem výzkumu i výuky čínské prozodie. Jeho texty k prozodii jsou však rozptýleny ve více publikacích a jsou čtenářsky poměrně náročné. Ve výuce sledující Švarného tradice systematicky a dlouhodobě pokračuje jen Univerzita Palackého v Olomouci (pražská Katedra sinologie FF UK až v posledních letech). Cílem knihy, kterou držíte v ruce, je přispět ke kompenzaci deficitu v oblasti výuky čínské prozodie.

Komu je naše kniha určena? Je zamýšlena jako učebnice pro kohokoli, kdo má již určitý jazykový základ (tj. zvládá výslovnost izolovaných slov včetně tónů) a je odhodlán ve svém studiu mluvené čínštiny jít do větší hloubky. Je určena těm, kteří mají za cíl přiblížit se k výslovnosti rodilých mluvčích. Těm, které těší pronikat do zvukové struktury studovaného jazyka a jeho fonetických jemností.

Nyní několik vět ke genezi této knihy. Na půdě Orientálního ústavu AV ČR, který je mým mateřským pracovištěm, se v červnu 2017 konal třídní **workshop Prozodie hovorové čínštiny**. Byl určen univerzitním studentům sinologie. Workshop se zaměřil na vysvětlení zákonitostí zvukového chování čínských slov v kontextu reálných výpovědí. Důraz byl na praktické procvičení. Přednášející byli tři: já, doc. David Uher z Katedry asijských studií FF UP Olomouc a konečně doc. Jan Volín (fonetik a anglista) z Fonetického ústavu FF UK Praha, který přispěl obecným fonetickým výkladem o prozodických rysech souvislé řeči. Jako dodatečný výstup z tohoto workshopu vznikla na přelomu let 2017/2018 studijní příručka *Prozodie hovorové čínštiny* – interní tisk OÚ. Tato příručka byla pilotní podobou naší knížky. Text poté doznal významného rozšíření doplnění, úprav i oprav, v zásadě však zůstal co do struktury, koncepce a grafické tváře zachován. Co je

zcela nové, jsou ilustrace ak. mal. Zhang Dan Gajdošové, které nahradily původní *ad hoc* posbírané obrázky.

Tato kniha jako celek staví na zkušenostech a materiálech z přibližně deseti let mých přednášek k čínské fonetice. V zásadě je zhuštěnou podobou jednosemestrálního kurzu čínské prozodie, který jsem vedla na FF MU v Brně (2014, 2015) a na FF UK v Praze (2017–2021) pro studenty prvních ročníků sinologie. Měli již znalost základů čínské fonetiky, což předpokládám i u čtenářů této knihy.

Začneme od úplného základu – čínských tónů. Poté probereme čínský přízvuk, členění souvislé řeči a větnou intonaci. Skončíme v nejvyšších patrech prozodie – u významové stavby výpovědi a mimojazykových prozodických rysů.

Formát textu je poněkud nestandardní. Odráží skutečnost, že text vznikl na základě přednášek prezentovaných v powerpointu. Na každé stránce tak čtenář nalezne dvě pasáže, vytištěné odlišným fontem. Horní část každé stránky zhruba představuje jeden prezentační snímek. Dolní část pak obsahuje podrobnější komentář – přibližně tak, jak by byl pronesen během ústních přednášek. Text je tedy psán poměrně hovorovým, neformálním stylem. Ovšem aby měl patřičnou odbornou úroveň, nemohla jsem se vyhnout mnohým lingvistickým termínům a konceptům – například suprasegmentální rovina, základní frekvence, deklinace, synsémantická slova, segmentální eroze... Snažím se však i ty podat přístupným způsobem a neodradit čtenáře přílišnou složitostí výkladu. (Dodejme, že prozodická terminologie je bohužel značně nejednotná – jak v češtině, tak v angličtině. Naše kniha předkládá nejběžnější termíny a také jejich anglické ekvivalenty.) Už při zběžném prolistování si všimnete hojnosti ilustračních obrázků, které podporují text. Jak věděl už J. A. Komenský, významně přispívají k zapamatování sdělovaného obsahu – a to nejen u dětí, ale i u dospělých.

Protože se budeme učit živou řeč, nikoli znaky nebo gramatiku, potřebujeme k tomu **zvukový materiál**. Kniha obsahuje asi **80 příkladových vět**. Byly vybrány s cílem ilustrovat vykládané zvukové jevy. Říkám sice pro jednoduchost „věty“, je však třeba mít na paměti následující: základní jednotkou mezilidské komunikace není abstraktní větná konstrukce, ale výpověď (resp. promluva, angl. *utterance*) pronesená v určité situaci určitým mluvčím, který má své záměry, aktuální emoce, postoje, povahu atd. Nepředkládám vám tedy „věty“, ale jedinečné výpovědi, zvukově ztvárněné jedinečným způsobem. Některé jsou součástí minidiologu, který ozřejmuje kontext. Jiné jsou sice kontextově nezakotvené, ale je tu vždy snaha nastínit komunikační situaci, ve které mohly zaznít (izolované věty bez kontextu v reálném životě neexistují).

Všechny naše příkladové věty a jejich nahrávky pocházejí z jediné publikace: ze skriptu Oldřicha Švarného a kol. *Gramatika hovorové čínštiny v příkladech* (tzv. GHČP, Univerzita Komenského v Bratislavě, 1991–1993; toto skriptum později vyšlo znovu pod názvem *Hovorová čínština v příkladech*, Univerzita Palackého v Olomouci, 1998). Příkladové věty GHČP namluvila rodilá Pekiňanka paní **Tchang Jün-ling Rusková**. Ve skriptu jsou přepsány v prozodické transkripci, kterou O. Švarný navrhl (její mírně odlišná verze je v *Učebním slovníku jazyka čínského*, Univerzita Palackého, 1998–2000).

Veškeré příkladové věty, se kterými se setkáte v naší knize, pocházejí z GHČP, pronáší je tedy paní Rusková. Nahrávky jsou použity s jejím laskavým svolením. V textu knihy je každá věta zapsána přesně podle toho, jak byla vyřčena paní Ruskovou, a to v prozodické transkripci založené na pinyinu. Tato transkripce nese jméno **CHIPROT (Chinese Prosodic Transcription)**. Je odlišná od prozodické transkripce O. Švarného, která byla její původní inspirací. Transkripce, kterou jsem navrhla, vznikala v průběhu řady let na základě mých výzkumů čínské prozodie, zkušeností z výuky a konzultací s kolegy. V této knize je systematicky použita poprvé. Transkripci CHIPROT považuji za nový příspěvek k didaktice čínské prozodie. Její systém je, jak doufám, nejen foneticky a fonologicky výstižný, ale i uživatelsky přívětivý, ikonický a snadno aplikovatelný v dalších textech. Jiným mým didaktickým příspěvkem je koncept tzv. **mimimodulů**, *phonetic chunks*, představený v kapitole 21.

Neoddělitelnou součástí knihy je **datový nosič**, vložený do kapsičky na zadní straně obálky. Je na něm nahrán celý text knihy ve formátu pdf. Najdete zde i **zvukové podoby vět**: u každého větného příkladu je vždy obrázek reproduktoru, s jehož pomocí nahrávku spustíte.

Na závěr zdůrazněme, že podobný studijní materiál zatím neexistuje – nejen v České republice v češtině, ale ani celosvětově, v angličtině či jiném jazyce. Cílem naší publikace je tedy otevřít novou kapitolu – důkladnou a fundovanou výuku prozodie čínštiny. Tato oblast, notoricky zastíněná výukou znaků, slovíček a gramatiky, je ve výuce čínského jazyka dosud popelkou. Prozodie čínštiny si však zaslouží důkladnou pozornost, neboť čínština je tónovým jazykem s komplikovanou zvukovou stavbou, kterou není snadné si osvojit. Systematická výuka prozodie zvýší naději studentů na to, že jejich mluvená čínština bude *hǎotīng* 好听 – „hezká na poslech“. Že bude znít podobně jako řeč rodilých mluvčích. A že jí také bude lépe rozumět, neboť „bez prozodických prvků je pro posluchače mnohem obtížnější jazykový znak rozpoznat a mentálně zpracovat“ (Volín – Skarnitzl 2018:76).

Hana Třísková

kapitola 7

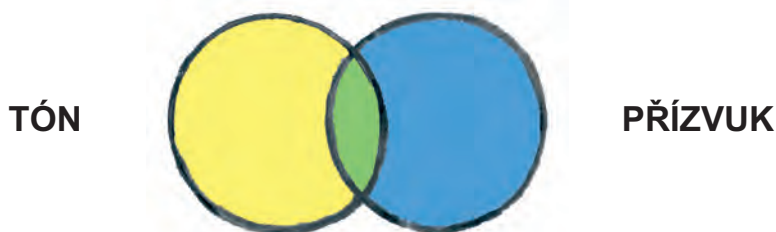
**Přízvuk a nepřívuk
v čínštině**

Přehled témat v kapitole 7

- Pekingská čínština má tón i přízvuk (81)
- Půdu obýval nejdřív jen Tón... (82)
- ... ale pak se do domečku přistěhoval Přízvuk (83)
- Tón a Přízvuk se naučili spolu vycházet (84)
- Kdo je pod pantoflem? (85)
- Fonetika (86)
- Fonologie (87)
- Rytmus řeči v čínštině (88)
- Rytmus řeči v hovorové *pǔtōnghuà* (89)
- Čínská ukázka (90)
- Analýza této věty (91)
- Ještě zapeklitější ukázka (92)
- Jiná gramatika – jiná prozodická struktura (93)
- Shrnutí (94)

Pekingská čínština má tón i přízvuk

- Čínština je odedávna jazyk tónový
- Postupně se v některých čínských dialektech začal vyvíjet přízvuk

- Tyto dialekty už tedy nejsou čistě tónovými jazyky

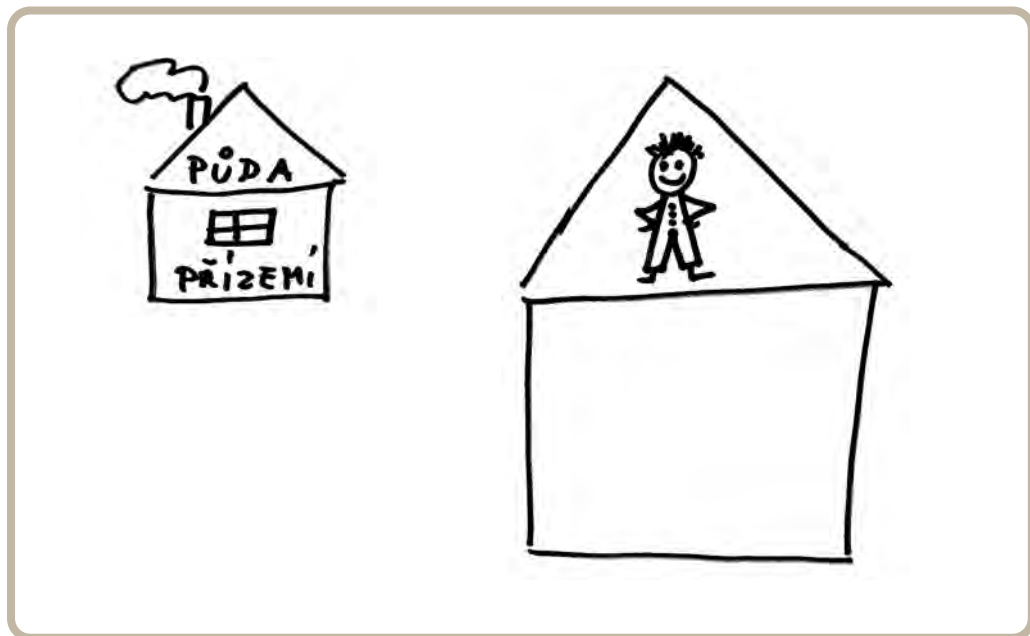
Čínština je známa jakožto **jazyk tónový** (tóny jsme probírali v kapitole 3). Říkali jsme si, že prokazatelně je čínština tónová od prvních staletí našeho letopočtu: od období **střední čínštiny**, *Middle Chinese*.

V některých dialektech se postupem času začal vedle **tónu** vyvíjet další supra-segmentální rys, který situaci trochu zkomplikoval: **přízvuk**. Kromě toho, že jednotlivé slabiky jsou nositelkami některého ze čtyř lexikálních tónů, mohou být navíc buď **přízvučné** (zvukově prominentní, se zřetelným tónem), anebo **nepřízvučné** (zvukově oslabené; tón je oslabený, může se i zcela vytratit).

Zdůrazněme, že výše řečené platí jen pro *některé* dialekty čínštiny, například kantonský dialekt přízvuk nemá. Nejnápadněji je přízvuk přítomen v **pekingském dialektu**, který je základem **moderní standardní čínštiny**. V hovorové standardní čínštině *pǔtōnghuà*, jež nás zajímá, tedy uvnitř slabiky **koexistuje tón s přízvučkem**. Střídají se v ní přízvučné slabiky s výrazně realizovaným tónem a nepřízvučné slabiky s oslabeným, či dokonce vytraceným tónem. To dává řeči typický výrazný rytmus.

Ještě dodejme, že O. Švarný označuje přízvučné slabiky jako *arze* nebo též *iktové slabiky*. Nepřízvučné slabiky označuje jako *teze*.

Půdu obýval nejdřív jen Tón...

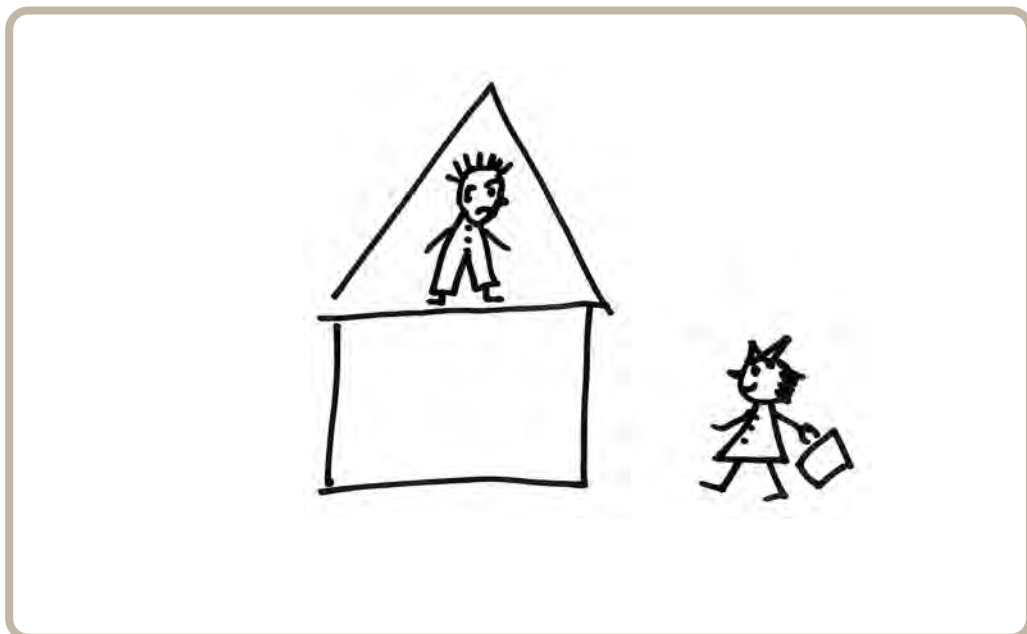
Zkusme si odskočit do historie a podívat se, jakými cestami se asi ubíral vznik čínského přízvuku. Použijeme k tomu jednoduchou metaforu s domečkem, kterou známe už z kapitoly 2. Tentokrát bude domeček představovat jednu slabiku.

Už víme, že v **přízemí** bydlí **hlásky**, **segmenty**. Protože domeček představuje pouhou jednu slabiku, do přízemí se moc hlásek nevejde. V případě čínštiny tam mohou bydlet nanejvýš čtyři, jak jsme si ukázali v kapitole 4. V případě češtiny by jich tam ovšem mohlo být klidně šest: „pštros“, „tlouct“.

Ale co půda, tedy **suprasegmentální rovina**? Za starých dobrých časů (řekněme od prvních staletí našeho letopočtu) **na čínské půdě kraloval Tón**. Asi se mu tam trochu motala větná intonace, nějaké ty emoce a podobně. Ale tak či onak, Tón měl zřejmě na půdě svrchovanou moc a nenechal si do věcí příliš mluvit. Byl uveleбенý na kanapi a neustále si pouštěl nahlas muziku, až se dům třásl. Upřímně řečeno, jeho hudební inventář byl dost omezený, omílal pořád dokola několik oblíbených písniček... Počet písniček, totiž konkrétních tónů, se v průběhu vývoje čínštiny a jejích dialektů různě měnil. Víme, že u moderního pekingského dialektu to skončilo na pouhých čtyřech tónech.

... ale pak se do domečku přistěhoval Přízvuk

V domečku se jednou objevil nezvaný host – **Přízvuk**. Tu návštěvu berte jako básnickou nadsázku, zcela jistě k ní nedošlo „jednoho krásného dne“. Znovu připomeňme – nepřihodilo se to ve *všech* čínských dialektech, ale jen v *některých*.

Pro Tóna nastaly těžké časy. Slečna Přízvuk se mu začala montovat do domácnosti a diktovala mu, co má dělat. Když byla slečna v nenaladě, respektive byla nepřívětivá, klidně řekla, že ji bolí hlava, a Tónovi bez pardonu muziku zeslabila. Někdy ji zeslabila tak, že muzika nebyla skoro slyšet. A někdy hudbu dokonce stáhla natolik, že nebyla *vůbec* slyšet! Přízvuk se zkrátka vůči Tónu choval trochu jako semetrika...

Tón a Přízvuk se naučili spolu vycházet

Dopadlo to naštěstí happy endem: Tón a Přízvuk se **naučili spolu žít**. Každý o kousek ustoupil.

Pokud má slečna Přízvuk dobrou náladu a chce poslouchat hudbu (což není zase až tak výjimečné), poprosí Tóna, aby ji pustil k sobě na kanape, strčil šňůru do zásuvky a stisknul knoflík **ON**. To je totiž výhradně v ruce Tóna. Aparatura i písničky patří jemu – bez jeho svolení nic nehraje. Ruku v ruce se oba uvelebí na kanapi, svorně otočí volume doprava a hlasitě přehrávají Tónovy oblíbené písničky.

Když je ale slečna Přízvuk unavená, v depresi a nemá vůbec na nic náladu (prostě je nepřízvučná), Tón sám iniciativně ztlumí hudbu nebo ji stáhne úplně, a dobrovolně se uklidí do koutku kanape. Nebo to kanape dokonce opustí. Nechá Přízvuk v klidu odpočívat a nijak se přitom neuráží.

Ještě jedna důležitá poznámka: **proč Přízvuk obývá i kousek přízemí?** Protože přízvučnost či nepřízvučnost slabiky mají určitý dopad i na hlásky, to jest na segmentální rovinu. To si ukážeme hned v následující kapitole 8. Bude zde řeč o tzv. **segmentální erozi** (tj. „šizení“ výslovnosti hlásek, probíhající v nepřízvučných slabikách).

Přísně vzato, i Tón by měl mít nožičky trochu zasahující do přízemí. Tón slabiky má totiž určitý vliv na realizaci samohlásek (např. T1 činí výslovnost samohlásky poněkud zavřenější, naopak T3 činí samohlásku poněkud otevřenější). To však už náš obrázek zanedbává.

Kdo je pod pantoflem?

Kdo se tedy komu podřizuje? Kdo je pod pantoflem, Tón, nebo Přízvuk? Jak se to vezme – odpověď není černobílá, jak to tak v manželství či partnerství bývá. Je to jinak z hlediska **fonologie**, a jinak z hlediska **fonetiky**.

Fonologicky má rozhodující slovo vždycky **Tón** – pokud má slabika být přízvučná, *musí* mít lexikální tón. Čili na kanapi musí být oba, bez pomoci Tónu toho Přízvuk moc nezmůže. Fonologicky vzato, všechno stojí a padá s Tónem.

Foneticky má naopak rozhodující slovo **Přízvuk**: ten rozhoduje, *jak moc* se může Tón prosazovat. Tón se smí pohodlně rozložit na kanapi a pustit si nahlas písničky jedině tehdy, když je slabika přízvučná. Když je však slabika nepřízvučná, Tón se musí poslušně oslabit a sednout si do koutku kanape (tónově oslabená slabika). Nebo to úplně vzdá a kanape opustí (neutralizovaná slabika). Foneticky vzato, Tón je pouhým „sluhou“ Přízvuku. Jak konkrétně probíhá soužití Přízvuku a Tónu, to se dočtete hned v další kapitole 8.

Výše jsme operovali s pojmy **fonetika** a **fonologie**. Obě tyto disciplíny patří mezi řečové vědy (*speech sciences*) a jsou spolu nerozlučně spjaty, ale jejich pohled na řeč je odlišný. Nezaškodí si zopakovat, jaký je mezi nimi rozdíl.

Fonetika

[ə]

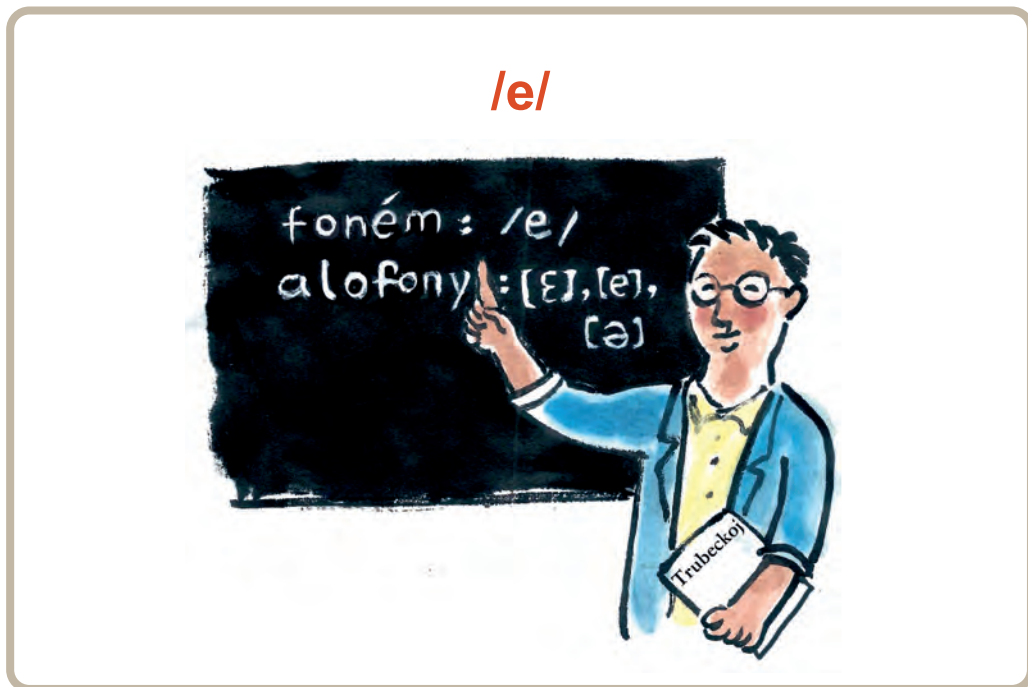

mluvčí   vlnění vzduchu   posluchač

Fonetika zkoumá tři věci:

1. To, co nám „leze z pusy“, čili jak se zvuky lidské řeči tvoří v mluvidlech při produkci řeči – **artikulační fonetika**
2. Jak se tyto zvuky vzduchem přenášejí od mluvčího k posluchači; fyzikální vlastnosti řečového signálu – **akustická fonetika**
3. Jak tyto zvuky vnímá posluchač, tj. jak jeho sluchové ústrojí a mozek zpracovávají řečový signál – **percepční fonetika**

Všeobecně přijatým nástrojem fonetického zápisu hlásek je již více než 100 let **Mezinárodní fonetická abeceda** (*International Phonetic Alphabet*, IPA; máte ji na konci knížky). Zápis hlásek v IPA se klade do hranatých závorek, např. [ə] je střední středová samohláska, tzv. schwa.

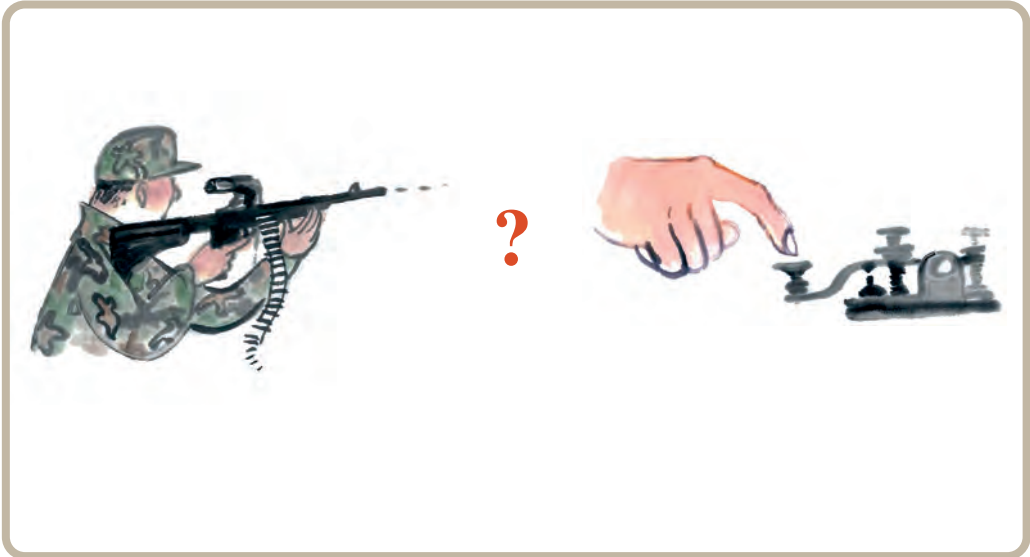

Fonologie je systémový, abstraktní, funkční pohled na zvuky konkrétního jazyka (máme tedy např. fonologický systém češtiny, angličtiny, čínštiny atd.). Fonologie je **naše představa o kódování zvukového systému jistého jazyka**. Pro daný jazyk ustavuje inventáře fonologických jednotek, popisuje jejich funkce a vzájemné vztahy. Snaží se co nejuvěstičněji formulovat pravidla, podle kterých se tyto jednotky chovají.

Základní jednotkou, s níž fonologie pracuje, je **foném**. Zápis fonémů se klade do šikmých závorek, např. /e/. Jednotlivé realizace fonému se nazývají **alofony**. Například anglický foném /t/ má dva alofony: neaspirované [t] (jako ve slově *stop*) a aspirované [t^h] (jako ve slově *top*). Naproti tomu český foném /t/ má jen jediný alofon [t].

Fonologie by měla vždy být pevně ukotvena ve fonetice. Pokud se od zvukové materie řeči příliš vzdálí, nechá se unést pohráváním s abstraktními pravidly a formalistním přístupem, její konstrukty mohou být prázdné, odpoutané od reality řeči a budou spíše matoucí než objasňující.

Rytmus řeči v čínštině

Je řečový rytmus čínštiny spíš „kulometný“, nebo spíš „morseovkový?“ To je těžké říci. Čínštinu jako celek totiž nelze paušálně označit jednou či druhou nálepkou, protože **čínštin je mnoho**, jak už jsme si řekli v kapitole 1 (na str. 22). V první řadě, čínština zahrnuje množství dialektů, jejichž **zvuková stavba** se vzájemně liší. Neplatí to jen pro jejich hláskové inventáře, stavbu slabiky a počet tónů, ale i pro jejich prozodii. Tak například kantonský dialekt má zřetelně „kulometný“ řečový rytmus, zatímco pekingský dialekt má zřetelně „morseovkový“ rytmus (a to nejvíce ze všech čínských dialektů). Dále pak v rámci jednotlivých dialektů existují **různé mluvní styly**, např. styl formální, hovorový, rétorický, intimní, odborný atd., které mluvčí používají v závislosti na konkrétní komunikační situaci. Prozodická podoba jednotlivých mluvních stylů uvnitř jediného dialektu může být dost odlišná.

Můžeme tedy shrnout, že z hlediska řečového rytmu **nelze čínštinu jednoznačně přiřadit** k jedné nebo druhé kategorii (neshodne se na tom ani odborná literatura). Některé variety čínštiny mají zkrátka sklony ke „kulometnému“ rytmu, jiné k „morseovkovému“ rytmu.

Rytmus hovorové pǔtōnghuà

Jeden z dialektů – pekingský – se těší té výsadě, že byl přijat jako základ společného standardního jazyka, a to již v roce 1926. Standardní jazyk používaný v ČLR je označován jako *pǔtōnghuà* 普通话 (od roku 1955). Nás zajímá právě tato *pǔtōnghuà*.

Základem zvukové podoby standardní čínštiny je tedy **zvukový systém pekingského dialektu**. Ten je, jak už jsme řekli, ze všech čínských dialektů nejvíce „morseovkový“. Takže není náhodou, že **sklony k morseovkovému rytmu pozorujeme i v pǔtōnghuà**. Nedá se ovšem říci, že morseovkové sklony má *pǔtōnghuà* jako celek! Platí to především o **hovorovém stylu řeči**, který lidé používají doma, v obchodech, na ulicích, mezi přáteli a známými, zkrátka při běžné neformální komunikaci. Pouze tento styl je předmětem našeho zájmu. „Morseovkovost“ naopak neslyšíme např. v *pǔtōnghuà* zaznívajícím ve vysílání čínské ústřední televize CCTV, ve formálních projevech, v přednáškách apod.

Pozor – „morseovkový“ rytmus neslyšíme ani v taiwanské standardní čínštině *guóyǔ* 国语 (toto označení standardního jazyka je mnohem starší než označení *pǔtōnghuà*, bylo zavedeno už roku 1913 a na Taiwanu si jej podrželi). Taiwanská *guóyǔ* se po roce 1949 vyvíjela svými vlastními, oddělenými cestami, ač i ona je (stejně jako *pǔtōnghuà*) založena na pekingském dialektu. Jazyk je živý organismus a vliv politických dějin na jeho vývoj je mimořádně zajímavým sociolingvistickým tématem.

Čínská ukázka

地上都是水。

„Všude na zemi je voda.“

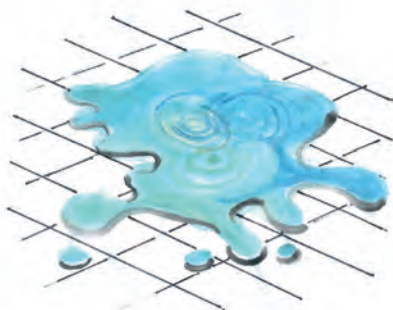
a) „květináč po květináči“:

Dì shàng dōu shì shuǐ.

b) realizace výpovědi rodilým mluvčím:

Dì-shàng DŌU-shì-shuǐ.

Ted' už si konečně ukážeme, jak čínské **přízvučné** a **nepřízvučné slabiky** vypadají v praxi. Máme zde velmi jednoduchou větu, která může zaznít, třeba když vám v kuchyni spadne na zem velký hrnec plný vody. Věta se skládá z pouhých pěti slov. Všechna jsou jednoslabičná.

Nejprve zkuste tuto větu přečíst „květináč po květináči“, tedy jedno slovo jako druhé, s pěknými plnými tóny. Jako byste například recitovali starou báseň v klasické čínštině. A teď si větu poslechněte v podání paní Ruskové. Zní to jinak, že? **Věta má zřetelný rytmus.** Některá slova víc zvukově vynikají, jiná jsou potlačena. Některá slova jsou delší, některá kratší. U některých je tón pěkně slyšet, u některých spíš jen hádáte, co by tam mohlo být. Nebo to tam ani není. Lexikální tóny těchto běžných slovíček jistě znáte. Proto je tam možná slyšíte, i když tam ve skutečnosti nezaznějí! To je v percepci řeči známý klam – člověk se často domnívá, že něco slyší, ale přitom to v řečovém signálu vůbec není objektivně přítomno. Posлуhač si to tam „domyslel“, protože ví, co by tam *mělo/mohlo být*. Například rodilý Číňan se domnívá, že na slabice slyší tón, i když ten je úplně neutralizovaný.

Poslechněte si větu několikrát a zaměřte se na konkrétní slova. Nejdříve se soustředte na **záložku shàng** 上 „na“ a **sponové sloveso shì** 是 „být“. Obě slova mají lexikální čtvrtý tón. To ovšem ještě neznamená, že v řeči tam T4 skutečně zazní. Jestlipak je T4 na oněch slovech slyšet? Je to bída, že. Ted' se znovu zaměřte na **záložku shàng** 上, ale jiný její aspekt: trvání. Trvá stejně dlouho jako slovo **shuǐ** 水 „voda“? Kdepak, je mezi nimi pořádný rozdíl!

Analýza této věty

Dì-shàng DŌU-shì-shuǐ. 地上都是水。

„Všude na zemi je voda.“

地 *dì*
都 *dōu*
水 *shuǐ*

■ plně realizovaná slova

上 *shàng*
是 *shì*

■ zvukově oslabená slova

Zkusíme se naší větě o rozlité vodě podívat do kuchyně. Roztřídíme si její slova na dva druhy:

- Některá jsou **plně, pořádně vyslovená** (*dì* 地 zem, *dōu* 都 „všechno, všude“, *shuǐ* 水 „voda“). Označme je jako **cihly**.
- Zbudou nám dvě slova „odbyta“, zvukově oslabená (*shàng* 上 „na“, *shì* 是 „být“). Jsou krátká a jejich tón se kamsi vytratil... Jinak řečeno, tato slova jsou **nepřízvučná**. Označme je jako **malta** (k našemu stavebnímu příměru se ještě vrátíme v kapitole 10 Pomocná slova).

Posloucháte-li pozorně, možná si ve slově *shàng* 上 kromě ztraceného tónu všimnete ještě další drobnosti. Iniciála *sh* je původně neznělá frikativa. Avšak tady nějak málo šustí a syčí; navíc zní spíš zněle. To proto, že je nepřízvučná – je to důsledek jejího artikulačního oslabení. Je vyslovena spíš jako znělá aproximanta než jako neznělá frikativa. Tomuto jevu se říká segmentální eroze.

Ještě zapeklitější ukázka

我想起来了。 *Wǒ xiǎng qǐ lái le.*

a) *Wó-xiáng qǐ lái-le.*

„Hodlám vstát.“

b) *Wó-xiáng qǐ lái-le.*

„Rozvzpomněl jsem se.“

Odlišné rozmístění přízvučných a nepřízvučných slabik!

Odlišné členění!

Podívejte se na sekvenci slabik (morfémů) zapsanou nahoře: *wǒ xiǎng qǐ lái le* (pozor, jsou tu tři T3 za sebou; bude proto nutno řešit sandhi, viz str. 45). Zkuste sekvenci přečíst **slabiku po slabice**, „květináč po květináči“. Nezní to moc dobře, že. Je tu ale ještě mnohem větší problém než nepěkné znění takového zvukového výtvoru: bude špatně srozumitelný. Daná sekvence slabik (resp. morfémů) totiž může **znamenat dvě úplně jiné věci**. Záleží to na jejím zvukovém ztvárnění:

a) Pokud zdůrazníte slabiku **qǐ 起** (sloveso „vstát, pozvednout se“), přičemž ostatní slabiky více či méně potlačíte, věta bude znamenat „**Mám už v úmyslu vstát**“ (už se mi nechce ležet). Zvukově nevýrazná slabika **xiǎng 想** zde představuje modální sloveso „hodlat“. Celá sekvence je rozčleněna na dva takty:

Wó-xiáng qǐ lái-le.

b) Zdůrazníte-li slabiku **xiǎng 想** (plnovýznamové sloveso „myslet“), přičemž ostatní slabiky více nebo méně potlačíte, věta bude znamenat „**Rozvzpomněl jsem se**“ (aha, už si vzpomínám!). Vše tvoří jeden takt.

Wó-xiáng qǐ lái-le.

Sekvence *xiǎng qǐ lái* 想起来 tu představuje modifikované sloveso. Zvukově slaboučká slabika **qǐ 起** je součástí složeného směrového modifikátoru **qǐ lái 起来**, který se vyslovuje zcela atonicky (viz str. 211).

Jiná gramatika – jiná prozodická struktura

Obě věty na předchozí straně se sice píšou stejnými znaky, ale mají dočista jiný význam, a nejsou tudíž vzájemně zaměnitelné. Mají totiž **odlišnou gramatickou strukturu**, jak je patrné z komentáře k větám.

Jak se pozná, kterou verzi věty měl její autor na mysli?

- **Ve znakovém zápisu** to nejde odlišit vůbec:

我想起来了。

- **V řeči** se to projeví odlišným rozmístěním přízvučných a nepřízvučných slabik. A také odlišným členěním celé výpovědi na mluvní takty (k taktům viz kapitola 15).
- **V prostém pinyinovém zápisu** to poznáme podle odlišného členění na slova:

Wǒ xiǎng qǐlai le.

Wǒ xiǎngqǐlai le.

- **V naší prozodické transkripci** to z grafiky zápisu poznáme na první pohled:

Wó-xiǎng qǐlái-le.

Wó-xiǎngqǐlái-le.

Shrnutí

Můžeme tedy shrnout vše, co jsme si dosud řekli o přízvuku v čínštině a jeho funkcích. Respektive naznačit, co z toho pro vás plyne.

Školometské čtení „znak po znaku“, ke kterému můžete mít jako začátečníci sklony v prostředí učebny, rozhodně není správnou cestou. A v reálném životě je přímo cestou do pekel. Když budete na všech slabikách, které mají lexikální tón, tento tón plně vyslovovat (resp. když budete říkat všechny slabiky stejně přízvučně), tak:

- **Budete znít jako robot.** Vaše výslovnost bude znít strojově, budete mít cizí přízvuk.
- Co hůř, váš **posluchač** bude vaši řeč **velmi pracně dešifrovat.**
- Co ještě hůř, někdy může hrozit i **nedorozumění!** Váš čínský posluchač může být zmaten – pokud mu nepomůže kontext, který umí ledacos zachránit.

Máte tedy pádné důvody věnovat přízvučnosti a nepřízvučnosti čínských slabik pozornost.